

Bir İnsan Hakkı Olarak Yerel Haklar ve Avrupa Kentsel Şartı

Mustafa ÖKMEN*

Giriş

Ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal olmak üzere globalleşme sürecinin özellikle gelişmekte olan ülke ve toplumlar aleyhine belirginleşen sonuçlarının ortadan kaldırılması ya da en aza indirilmesi, bu bağlamda geliştirilecek yeni çözüm önerileri, yeni anlayış ve yapılanmalarla yakından ilgilidir. Söz konusu değişimlerin başında tüm yerel birimleri, kentleri, anakentleri ve bölgeleri ve onların temel yönetim birimi olan yerel yönetimi içeren yerellik kavramı gelmektedir. Globallikle ya da ona rağmen güçlenen yerellik varsayımından hareketle, gerek siyasal-yönetimsel, gerekse kültürel anlamda yerelliğin öne çıkarılması ve bu bağlamda yerel haklar kavramının vurgulanarak etkin kılınması, yaşadığımız sürekli değişim ve gelişme sürecinde ortaya çıkan zararlı sonuçların ortadan kaldırılmasında etkin rol oynayabilecektir. Bu anlamda yerellik ve yerel haklar, yeni global süreçlerde üzerinde durulması ve geliştirilmesi gereken kavram ve anlayışlar olarak gündeme gelmektedir. Yerellik, yerel topluluklar ya da halkın günlük çalışma ve çalışma dışı hayatlarının tümünü geçirdikleri, kimliklerini geliştirip yaşadıkları ve eylemlerini yürüttükleri yerlerle yakından ilgilidir.

İnsan Hakları ve Temel Niteliği

İnsan hakları, her insanın, yalnız insan olduğu için sahip olduğu ve hiçbir yönetimce onlardan mahrum edilemeyeceği temel hak ve ayrıcalıklardır. Doğal hukukun ürünü olduğu kabul edilen insan hakları, gerek uluslararası hukuk sistemlerinde, gerekse devletin kendi iç hukukunda yer alan temel haklardandır. Yani, hem doğal hem de pozitif hukukça teyit edilmişlerdir.¹

İnsan hakları, insan toplumları ve uygarlıkla-

rının en önemli ilgi alanlarından birini oluşturur. Günümüzde, tüm insanlık ailesi üyelerinin onuru, eşit ve devrolunmaz haklarının tanınması konusunda yaygın bir anlayış vardır. İnsan hakları kavramı günümüzde belli temel metinlerle yazılı kurallar haline getirilmiş, uluslararası hukukta belli antlaşmalarla teyit edilmiş ve ülkelerin kendi iç hukuklarında da Anayasa tarafından güvence altına alınmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (1950), Paris Şartı ve diğer benzer belgeler, bugün insan hakları konusundaki temel uluslararası kuralları oluşturmaktadır. "İnsanlık ailesinin bütün üyelerinde bulunan haysiyetin ve bunların eşit ve devir kabul etmez haklarının tanınması hususunun, hürriyetin, adaletin ve dünya barışının temeli olması ve insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunmasının esaslı bir zaruret olmasından"² hareketle bu belgelerde yer alan temel hükümler kişisel ve sosyal haklar diye bilinen hakları düzenlemiştir.

Bu hakların korunmasına ilişkin atılan adımlarda, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi gibi uluslar arası metinlerin yanında, bölgesel örgütlenmeler bağlamında ortaya çıkan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Paris Şartı gibi

İnsan hakları, her insanın, yalnız insan olduğu için sahip olduğu ve hiçbir yönetimce onlardan mahrum edilemeyeceği temel hak ve ayrıcalıklardır. Doğal hukukun ürünü olduğu kabul edilen insan hakları, temel haklardandır.

* Doç. Dr., Celal Bayar Üniversitesi

1 Tekin Akıllıoğlu, İnsan Hakları-1-, AÜ SBF İnsan Hakları Merkezi Yayını, No:17, Ankara, 1995, s.1-4

2 SBF, İnsan Haklarının Korunması Alanında Temel Belgeler, AÜ SBF İnsan Hakları Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayını, Ankara, 1992, s.1

metinlerin de önemli bir yeri vardır. Örneğin, bunlardan birincisinde Avrupa Konseyi'nin gayesinin üyeleri arasında daha sıkı bir birlik kurmak olduğu belirtilirken, insan hakları ile temel özgürlüklerin korunma ve gelişmesinin bu gayeye ulaşmak yollarından biri olduğuna dikkat çekilmektedir. Yine, dünyada barış ve adaletin asıl temelini teşkil eden ve idamesi her şeyin fevkinde olarak, bir taraftan, gerçekten demokratik bir siyasi rejim ve diğer taraftan, insan haklarına müştereken hürmet ve bu konuda ortak bir anlayış esaslarına istinat eden bu temel hürriyetlere derin bağlılığın teyit edilmesine³ vurgu yapılmaktadır.

İnsan hakları ile ilgili diğer önemli bir metin olan Paris Şartı'nda ise, bugün, halkların onlarca yıldır besledikleri umut ve beklentilerin gerçekleştirilmesi; insan haklarına ve temel hürriyetlerine dayalı demokratik sisteme kesin bağlılık, ekonomik özgürlük ve sosyal adalet yoluyla refah ve tüm ülkeler için eşit güvenlik zamanı olduğuna dikkat çekilmektedir. Bu doğrultuda ise, insan hakları ve temel hürriyetlerin, tüm insanların doğumlarıyla birlikte iktisap ettikleri vazgeçilmez haklar oldukları ve kanunlarla garanti altına alındıklarının altı çizilmekte ve bunların korunması ve geliştirilmesinin devletin başta gelen görevi olduğu vurgulanmaktadır.⁴

Hak ve özgürlükler sorunu olarak insan haklarının tohumlarının iki bin yıldan daha uzun bir geçmişe sahip olduğu bir realite olmakla birlikte, insan haklarının modern anlaşılış biçimi ve

bunun pozitif hukukça metinlerde ifade edilişi, sadece iki yüzyılı biraz aşkın bir döneme rastlar. İnsan haklarının iki yüzyıllık gelişim süreci üç dönem olarak ele alınabilir. Bunlardan birinci kuşak haklar, kişi haklarını ve siyasal hakları; ikinci kuşak haklar, ekonomik, sosyal ve kültürel hakları ve Üçüncü kuşak olarak adlandırılan haklar da, dayanışma haklarını içermektedir. İnsan haklarının kuşaklarla ifade edilişi gelişme ve ilerlemenin göstergesi sayılabilir. Artan ihtiyaçlar ve gelişmeler, insan

hakları çerçevesinin gelişmesini ve güçlenmesini gerekli kıldığı gibi her yeni kuşak bir öncekinin daha ilerlemiş ve evrimleşmiş şeklini oluşturmaktadır.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, insan haklarının sadece devletlerin iç sorunu olmayıp, uluslararası topluluk bütününe ilişkin bir sorun olduğu bilinci yaygınlaşmıştır. Birleşmiş Milletler Şartı (1945), İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (1948), Kişi Hakları ve Sosyal Haklar Uluslararası Paketi (1966), İktisadi, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Paketi başta olmak üzere önemli metinler, uluslararasılaşma yolu ile, yavaş yavaş, hukuki özgürlükleri ve isteme haklarını, hatta kimi zaman yeni hakları aynı zamanda ilan etmeye başlamıştır. İşte bu dönem, özellikle sömürgeci çıkartılan Üçüncü Dünya Devletlerinin baskısı ile dayanışma adı verilen hakları ortaya çıkaracak olan uluslararasılaşma çağıdır.⁵

Birinci ve ikinci kuşak hakların ardından bugün üçüncü kuşak haklar öne çıkmaktadır. Dayanışma hakları da denilen üçüncü kuşak insan hakları, son yıllarda öne çıkan yeni insan haklarıdır. Bu haklar, insan haklarının yaygınlaştırılabilirlik özelliğini ileri sürmeye götürebilecek ek bir genişleme evresini oluşturur. Üçüncü kuşak dayanışma haklarının bir kısmı, Üçüncü Dünya milliyetçiliğinin ortaya çıkışının sonucunda bu ülkelerin gücü, refahı ve diğer değerleri global olarak yeniden paylaşma talebini yansıtır; siyasal ve ekonomik, toplumsal ve kültürel self-determinasyon, ekonomik ve sosyal gelişme ve insanlığın ortak varlığından yararlanma hakları bu nitelikteki haklardır. Barış hakkı, çevre hakkı ve insani yardım hakkı ise, belli kritik açılardan ulusal devletin zayıflığını ya da yetersizliğini dayanak alır. Bu hakların tamamı, bütün toplumsal güçlerin çabalarının birleşmesini gerektiren kolektif hak niteliğini taşıma eğilimindedirler. Böylelikle her biri, bireysel ve aynı zamanda kolektif boyutu açıkça gösterir.⁶ İnsan hakları ve halkların hakları aslında bağımlı kavramlar olup, biri diğerini tamamlar. Çünkü insan haklarının kurumsallaşabilmesi için, bireyler kadar gruplar, topluluklar, halkların tümünün birden etkin katılımı gerekir.⁷

Çevre hakkı ve kentsel haklar örneğinde olduğu gibi, konularını evrensel değerlerin oluşturduğu bu yeni haklar, devlet sınırlarının ötesinde insanlık ailesinin bütün üyeleri arasında dayanışmayı dile getirir. Bu özelliğiyle ilk iki kuşak arasında köprü kuran yeni haklar, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin 20. yılında BM tarafından düzenlenen İnsan Hakları Uluslararası Konferansı'ndan sonra somutlaşmaya başlamıştır. Kişi öz-

Hak ve özgürlükler sorunu olarak insan haklarının tohumlarının iki bin yıldan daha uzun bir geçmişe sahip olduğu bir realite olmakla birlikte, insan haklarının modern anlaşılış biçimi ve bunun pozitif hukukça metinlerde ifade edilişi, sadece iki yüzyılı biraz aşkın bir döneme rastlar.

3 TODAİE, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, TODAİE İnsan Hakları Araştırma ve Denetleme Merkezi Yayını, Ankara, 1981, s.4

4 SBF, İnsan Haklarının Korunması Alanında Temel Belgeler, s.144

5 İbrahim Kaboğlu, Çevre Hakkı, İletişim Yayını, İstanbul, 1992, s.9

6 Yasemin Özdek, İnsan Hakkı Olarak Çevre Hakkı, TODAİE Yayını, Ankara, 1993, s.41

7 Metin Topçuoğlu, Çevre Hakkı ve Yargı, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı Yayını, Ankara, 1998, s.25

gürlükleri ve siyasal hakları iktisadi ve kültürel haklara bağlayan, bütün insan haklarının karşılıklı bağımlılığını ve bölünmezliğini vurgulayan Tahran Bildirgesi (1986), birey eksenine dayanan anlayıştan grup ve topluluk (kollektivite) eksenine dayanan insan hakları anlayışına geçişi dile getirmiştir. İşte dayanışma haklarının kökenleri, yakın geçmişten geleceğe ulusal –üstü nitelikteki metinlerde aranmalıdır.⁸

Yerel Hakların İnsan Hakkı Niteliği ve Temel Özellikleri

İnsan haklarının sözü edilen uluslararasılaşma ve hatta uluslararasılaşmaya paralel olarak, hem içerik hem de nitelik itibarıyla gelişimi, bu bağlamda ortaya çıkan ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi-idari anlayış ve yapılanmalarla yakından ilgilidir. Aynı ortak felsefi paradigmaya dayanan kapitalizm, ulus-devlet ve liberal demokrasiye ilişkin önemli tartışmaları ve açılımları da içeren bu yeni sürekli değişim ve dönüşüm süreci, insan haklarıyla ilgili anlayış ve yapılanmaların içeriğinde de önemli değişikliklere yol açmıştır. Globalleşme, demokratikleşme ve yerelleşme dinamikleri çerçevesinde ortaya çıkan gelişmeler ve bu noktada belirginleşen globallikle gelen yerellik ve bölgeselleşme eğilimleri bağlamında yerel hakların üçüncü kuşak dayanışma hakları ile yakın ilişkisi vardır. Yerel topluluk üyelerinin temel hakları ve ödevleri anlamında yerel haklar, yurttaşları yerel yönetimin demokratik süreçlerine katmanın ve yerel hizmetlerde etkinlik sağlamanın önemli bir aracıdır. Yerel haklar doğal olarak, tüm insanların sahip olduğu temel, evrensel, dokunulmaz ve eşit hak ve özgürlükler temeli üzerinde biçimlenmektedir. Genel demokrasi anlayışı ve uygulaması içinde birinci ve ikinci kuşak hakların içeriğinde yer alan temel hak ve özgürlükler ne ifade ediyorsa, yerel demokrasi çerçevesinde yerel topluluğun ve bireyin katılımını sağlayan temel hak ve ödevler de üçüncü kuşak hakların bir parçası olarak aynı şeyi ifade etmektedir. Bu haklar, hem kentsel mekana hem de orada yaşayan yerel halkın kolektif nitelikte kullanabileceği hakları içerdiği için dayanışma niteliğinde ortaya çıkan haklar arasında yer almaktadır.

Kentsel haklar, yerel hizmetlerin kalite ve etkinliğinin artırılmasını, yerel topluluklarda ekonomik, sosyal ve kültürel olanaklar yaratmayı, yerel topluluğun ve topluluk duygusunun geliştirilmesini ve yerel yönetimde etkin yurttaş katılımını içermektedir. Yerel topluluk üyelerince, dayanışma ve sorumlu yurttaşlık bilinci içinde kullanılması söz konusu olan ve eşit biçimde ödevleri de içeren yerel haklar bu yönüyle üçüncü ku-

şak dayanışma hakları ile yakından ilgilidir.⁹

Yerel haklar (kentsel haklar) ya da kentli haklarının neler olduğu konusunda üzerinde uzlaşılmış bir metin bulunmamakla birlikte, 17- 19 Mart 1992'de Avrupa Konseyi'nin kabul ettiği Avrupa Kentsel Şartı bu konuda bir başlangıç kabul edilebilir. İnsan haklarının gelişiminin ele alındığı üç aşama bağlamında, birinci kuşak hakları oluşturan klasik hak ve özgürlüklerin ve ikinci kuşak hakları oluşturan sosyal hakların kurumsallaşmasının ardından, insan hakları sürekli olarak gelişmekte ve çeşitlenmektedir. Kentli haklarının da aralarında bulunduğu üçüncü aşama haklar böyle bir gelişmenin sonucudur. Birinci aşama hakları atomistik bireylerden oluşan bir toplumu esas alırken, üçüncü aşama haklar toplumda ilişki içindeki insanı esas almaktadır. Bu nedenle dayanışma hakları niteliğindedir. Bir toplumda yaşayanların işbirliğiyle tümü tarafından gerçekleştirilebilir. Çevre hakkı örneğinin¹⁰ yanında kentli hakları ya da yerel haklar da bu nitelikteki haklardandır.

Tanımı gereği evrensel insan hakları ilkelerine dayalı bulunan demokratik yerel yönetim, insan haklarına saygının, bunların geliştirme ve genişletilmesinin temel bir ön koşulunu oluşturur. Gerçek bir yerel yönetim ve demokrasi olmaksızın insan haklarının geliştirilemeyeceği açıktır. Yerel yönetimin yapısı ve işleyişi, insan haklarının tanınma ve garanti altına alınmasında doğrudan etkiye sahiptir. Yerel yönetim, insan haklarının korunması ve güçlendirilmesinin yerel odak noktasını oluşturduğu gibi, bunların özel alanlarda ya da güçsüz kesimlere ilişkin uygulamalarında en uygun yeri oluşturur.

Yurttaşlara, bireylere en yakın yönetim birimi olarak yerel yönetim, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi sistemlerinin etkinliklerinin sağlanmasına değişik biçimlerde önemli katkılarda bulunabilir. İnsan hakları ile etkin yerel, ulusal, bölgesel ve küresel demokrasi, bilgi ve anlatım özgürlüğü, kişilerin özel hayatının teknolojik toplum ve devlet karşısında saygı görmesi, hiçbir

Tanımı gereği evrensel insan hakları ilkelerine dayalı bulunan demokratik yerel yönetim, insan haklarına saygının, bunların geliştirme ve genişletilmesinin temel bir ön koşulunu oluşturur. Gerçek bir yerel yönetim ve demokrasi olmaksızın insan haklarının geliştirilemeyeceği açıktır.

8 İbrahim Kaboğlu, Çevre Hakkı, s.11

9 Mustafa Ökmen, "Globalleşme- Yerelleşme Dinamikleri ve Bir İnsan Hakkı Olarak Yerel Haklar", Yerel ve Kentsel Politikalar, (Editör: A. Çukurçayır), Çizgi Yayınevi, 2003, Konya, s.40-42

10 İlhan Tekeli, Modernite Aşılırken Kent Planlaması, İmge Yayını, Ankara, 2000, s.133

tür ayrımcılığa gidilmemesi ve yoksul, ayrıcalıksız ve azınlık kesimlerin etkin eşitliğinin sağlanması, yerel topluluk üyelerinin haklarının yani yerel hakların (kentsel haklar) korunması ilişkileri gibi demokrasilerdeki temel insan hakları kavramlarının analizinin yapılması,¹¹ bu katkıların en önemlilerindendir.

Bu özelliklere sahip yerel yönetimlerin bazı temel değerleri gerçekleştirme açısından önem taşıdığı kabul edilmektedir. Bunlar, kamusal mal ve hizmetlerin üretiminde verimli ve etkili olmaları, bireylerin temel haklarını gerçekleştirmeleri ve yerel demokrasinin gelişmesine katkıda bulunmaları¹² şeklinde ele alınabilir. Ayrıca yerel haklarla ilgili olarak, yerel kuruluşun işleyiş sistemi ile, kendi hak ve sorumlulukları konusunda yerel halkı aydınlatmak da¹³ bu bağlamda değerlendirilebilir.

Üçüncü kuşak bir insan hakkı olarak yerel haklar ya da kentli hakları yaşam kalitesinin değişik boyutları bakımından şöyle gruplandırılabilir.

- İnsan haklarına saygılı ve bu hakları geliştirmeye açık, bireylerine refahını ve kişiliğini geliştirme güdüsü ve fırsatı sağlayan bir kentsel ortamda yaşama hakkı.

- Saldırılara ve suça karşı korunmuş güvenli bir kentte yaşama hakkı.

- Hava, su, gürültü vb. kirlenmelere konu olmayan, ekolojik dengeleri korunmuş bir kentsel çevrede yaşama hakkı.

- Kentte yaşayanların kendi ekonomik ve toplumsal girişimlerini geliştirebilmek için gerekli altyapılara sahip olmayı isteme hakkı.

- Kentte yaşayanların yeterli çeşitlilikte mal ve hizmetlerden seçme olanağına sahip olması hakkı.

- Kentte uygun çalışma olanaklarına ve güvencesine sahip olma ve kentin ekonomik gelişmesinden pay alabilme hakkı.

- Çoğulcu bir kentli kültürü edinebilme fırsatlarına sahip olabilme hakkı.

- Kültürel farklılıkları dolayısıyla kimsenin iş yaşamında ve toplumsal yaşamda dışlanmadığı, ikincil konumlara itilmediği, çok kültürlü bir bütünleşmesi olan bir kentte yaşama ve yine oturduğu yere bağımlılık duyabileceği, ona anlam yükleyebileceği, kimliği olan bir kentte yaşama hakkı.

- Kentlerde yaşayanların, kentlerdeki hizmetlerin görülmesini sağlayacak yerel yönetimlere seçme ve seçilme, kararlarına katılma ve yönetim üzerinde sürekli bir demokratik denetimde bulunma, kentsel çevrenin ve hizmetlerin geliştirilmesine olanak verecek biçimde kendisini vergilendirme hakkı.

Bu kentli hakları listesi daha da uzatılabilir. Ama bu listenin buradaki tartışmamız için yeterli olduğunu söyleyebiliriz. Bu liste ortaya konulduktan sonra genel olarak insan haklarıyla kentli hakları arasındaki ilişki ya da farklılıklar açık hale gelmektedir. İnsan hakları atomistik bireylerin oluşturduğu soyut bir toplumu temele almaktadır. Oysa kentli hakları kent içindeki insanı temele aldığı için daha somuttur. İnsan haklarının uygulamaya geçmesi, pratiğe yansması kentliler için kentli haklarıyla somutlaşmış olmaktadır.¹⁴

Yerel Haklar (Kentli Hakları) ve Avrupa Kentsel Şartı

Burada ele alınan kentli hakları, aynı mekanlı iki kavram olan yerel yönetim - kent ilişkisi bağlamında yerel haklar olarak da değerlendirilebilir. Bu haklar, demokratikleşme - yerelleşme eğilimleri, katılım ve yerel demokrasi çerçevesinde yerel nitelikler sergilerken, aynı zamanda globalleşme - yerelleşme dinamikleri ve ulus-üstü, ulus-ötesi gelişmeler bağlamında da uluslararası bir nitelik taşımaktadır. İnsan haklarının evrensel bir değer olma keyfiyeti de bu uluslararası olma boyutunu güçlendirmektedir.

Yukarıda sözü edilen ve Avrupa Konseyi Yerel Yönetimler Konferansı'nda Mart 1992'de kabul edilen Avrupa Kentsel Şartı, diğerlerinden farklı olarak hükümetlerin değil yerel yönetimlerin imzasına açılmıştır. Türkiye'de henüz anlaşmayı imzalayan bir belediye olmamıştır. Ancak Türkiye'den, diğer AB sözleşmelerinde olduğu gibi Avrupa Birliği'ne tam üyelik müzakereleri sürecinde Avrupa Kentsel Şartı'nı onaylanması istenecektir.¹⁵ Avrupa Kentsel Şartı'na göre, aşağıda belirtilen hakların gerçekleşmesi fertlerin, dayanışma ve sorumlu hemşehriliğe ilişkin eşit yükümlülükleri kabul etmesine bağlıdır. Avrupa yerleşimlerinde yaşayan kent sakinleri şu hakla-

İnsan hakları atomistik bireylerin oluşturduğu soyut bir toplumu temele almaktadır. Oysa kentli hakları kent içindeki insanı temele aldığı için daha somuttur. İnsan haklarının uygulamaya geçmesi, pratiğe yansması kentliler için kentli haklarıyla somutlaşmış olmaktadır.

11 Selahattin Yıldırım, Yerel Yönetim ve Demokrasi, İLULA-EMME Yayını, İstanbul, 1994, s.45, 46

12 Muhiittin Acar, Belediyelerde Halkla İlişkiler, DPT Yayını, Ankara, 1993, s.75

13 Nuri Tortop, Halkla İlişkiler, Yargı Yayını, Ankara, 1998, s.153.

14 İlhan Tekeli, Modernite Aşılırken Kent Planlaması, s.177, 178

15 Nuri Tortop vd. Mahalli İdareler, Nobel Yayını, Ankara, 2006, s.393

ra sahiptir:

GÜVENLİK: Mümkün olduğunca suç, şiddet ve yasa dışı olaylardan arındırılmış emin ve güvenli bir kent;

KİRLETİLMEMİŞ, SAĞLIKLI BİR ÇEVRE: Hava, gürültü, su ve toprak kirliliği olmayan, doğası ve doğal kaynakları korunan bir çevre;

İSTİHDAM: Yeterli istihdam olanaklarının yaratılarak, ekonomik kalkınmadan pay alabilme şansının ve kişisel ekonomik özgürlüklerin sağlanması;

KONUT: Mahremiyet ve dokunulmazlığının garanti edildiği, sağlıklı, satın alınabilir, yeterli konut stokunun sağlanması;

DOLAŞIM: Toplu taşıma araçları, özel arabalar, yayalar ve bisikletliler gibi tüm yol kullanıcıları arasında, birbirinin hareket kabiliyetini ve dolaşım özgürlüğünü kısıtlamayan uyumlu bir düzenin sağlanması;

SAĞLIK: Beden ve ruh sağlığının korunmasına yardımcı çevrenin ve koşulların sağlanması;

SPOR VE DİNLENCE: Yaş, yetenek ve gelir durumu ne olursa olsun, her birey için, spor ve boş vakitlerini değerlendirebileceği olanakların sağlanması;

KÜLTÜRLER ARASI KAYNAŞMA: Geçmişten günümüze, farklı kültürel ve etnik yapıları barındıran toplulukların barış içinde yaşamalarının sağlanması;

KALİTELİ BİR MİMARİ VE FİZİKSEL ÇEVRE: Tarihi yapı mirasının duyarlı bir biçimde restorasyonu ve nitelikli çağdaş mimarinin uygulanmasıyla, uyumlu ve güzel fiziksel mekanların yaratılması;

İŞLEVLERİN UYUMU: Yaşama, çalışma, seyahat işlevleri ve sosyal aktivitelerin olabildiğince birbiriyle ilintili olmasının sağlanması;

KATILIM: Çoğulcu demokrasilerde; kurum ve kuruluşlar arasındaki dayanışmanın esas olduğu kent yönetimlerinde; gereksiz bürokrasiden arındırma, yardımlaşma ve bilgilendirme ilkelerinin sağlanması;

EKONOMİK KALKINMA: Kararlı ve aydın yapıdaki tüm yerel yönetimlerin, doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik kalkınmaya katkı konusunda sorumluluk sahibi olması;

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA: Yerel yönetimlerce ekonomik kalkınma ile çevrenin korunması ilkeleri arasında uzlaşmanın sağlanması;

MAL VE HİZMETLER: Erişilebilir, kapsamlı, kaliteli mal ve hizmet sunumunun yerel yönetim, özel sektör ya da her ikisinin ortaklığıyla sağlanması;

DOĞAL ZENGİNLİKLER VE KAYNAKLAR: Yerel doğal kaynak ve değerlerin; yerel yönetimlerce, akılcı, dikkatli, verimli ve adil bir biçimde, beldede yaşayanların yararı gözetilerek, korunması ve idaresi;

KİŞİSEL BÜTÜNLÜK: Bireyin sosyal, kültürel, ahlaki ve ruhsal gelişimine, kişisel refahına yönelik kentsel koşulların oluşturulması;

BELEDİYELERARASI İŞBİRLİĞİ: Kişilerin yaşadıkları beldenin, beldeler arası ya da uluslararası ilişkilerine doğrudan katılma konusunda özgür olmaları ve özendirilmeleri;

FINANSAL YAPI VE MEKANİZMALAR: Bu deklarasyonda tanımlanan hakların sağlanması için, gerekli mali kaynakları bulma konusunda yerel yönetimlerin yetkili kılınması;

EŞİTLİK: Yerel yönetimlerin; tüm bu hakları bütün bireylere cinsiyet, yaş, köken, inanç, sosyal, ekonomik ve politik ayrım gözetmeden, fiziksel veya zihinsel özürlerine bakılmadan; eşit olarak sunulmasını sağlamakta yükümlü olması.¹⁶

Sonuç

Globalleşme merkezli tartışmaların ötesinde, demokratikleşme, desentralizasyon ve daha çok katılım konularındaki bütün gelişmeler, yerel topluluk üyelerinin hak ve ödevleri konusunda girdi (in-put) sağlarken, yerel hakların daha güçlü ve yaşanabilir hale gelmesine de katkıda bulunmaktadır. Sözü edilen gelişmeler, birinci ve ikinci kuşak haklar adı verilen kişi hakları ve sosyal haklar ya da genel olarak insan hakları ile ilişkili olduğu kadar aynı zamanda üçüncü kuşak dayanışma hakları ile de yakından ilgilidir. Kentleşme, demokratikleşme ve yerelleşme kavramlarının iç içe niteliği, yerel yönetim, kent ve kentleşme olgularının yakın ilişkisi gibi bir yaklaşım çerçevesinde, yerel hakları kentsel haklar olarak da nitelendirebiliriz. Çünkü tarih boyunca kentler demokrasinin, yerelliğin ve katılımın en fazla kendini duyurduğu yerler olmuştur.

Yerel yönetimlerin güçlendirilmesi, özerkliklerinin artırılması, yerel yönetimler üzerindeki merkezi denetimin en aza indirilmesi konularında

Globalleşme merkezli tartışmaların ötesinde, demokratikleşme, desentralizasyon ve daha çok katılım konularındaki bütün gelişmeler, yerel topluluk üyelerinin hak ve ödevleri konusunda girdi (in-put) sağlarken, yerel hakların daha güçlü ve yaşanabilir hale gelmesine de katkıda bulunmaktadır.

16 <http://www.yerelnet.org.tr/uluslararasi/avrupakonseyanlasma7.php>

çoğu ülkede başlayan gelişmeler, uluslar arası belgelerde ve ülkelerin anayasalarında daha açık bir biçimde yer almaya başlamıştır. Dünyanın çoğu ülkelerinde gelişmeler halkın yönetime daha çok ve daha aktif olarak katılması yönündedir. Yerel politikaların önemi artmış, yerel düzeyde oluşturulan politikalar ülke çapındaki politikaları daha çok etkilemeye başlamıştır. Bu bağlamda demokrasinin güçlendirilmesi ve yaygınlaştırılması konusunda yerel yönetimlere daha çok görev düşmektedir. Yerel yönetimler, yalnızca bir hizmet kuruluşu olarak değil, aynı zamanda demokratik siyasi kurumlar olarak yeni işlevler üstlenmektedir. Demokratikleşme, desentralizasyon ve daha çok katılım konularındaki bütün bu gelişmeler yerel topluluk üyelerinin hak ve ödevleri konusunda girdi (in-put) sağlarken, kentsel hakların daha güçlü ve yaşanabilir hale gelmesine de katkıda bulunmaktadır.

Bütün bu gelişmeler birinci ve ikinci kuşak haklar adı verilen kişi hakları ve sosyal haklarla ilgili olduğu gibi, aynı zamanda üçüncü kuşak dayanışma hakları ile de ilgilidir. Bugün, insan hakları ve yerel yönetimler konusunda mevcut İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi, IULA Yerel Yönetim Dünya Bildirgesi; Avrupa Kentsel Belgesi ve Avrupa Kentsel Haklar Bildirgesi gibi temel belgeler bulunmaktadır. Avrupa Konseyi'nin Avrupa Kentsel Şartı'nı kabul etmesiyle, kent sorunlarına insan hakları çerçevesinde yaklaşılması açısından önemli bir adım atılmış bulunmaktadır. Bu, kentli haklarının kurumsallaşması açısından bir başlangıçtır. Değişik uluslararası platformlarda tartışılıp kabul görmesinden sonra, zaman içinde daha bağlayıcı bir çerçeve oluşturması beklenebilir. Bu haklar, gelişme süreci içinde bulunan insan haklarındandır denilebilir.

Kuşkusuz, dünya nüfusunun yarısının kentsel alanlarda yaşadığı günümüzde, insan haklarının yaşama geçmesi, kentli haklarının uygulamada etkili olması halinde olanaklıdır. Yoksa büyük ölçüde soyut ilkeler düzeyinde kalacaktır. Günümüzde insan haklarının ihlalleri konusunda dün-

yanın duyarlılığının artmış olması kuşkusuz sevindiricidir. Ama bu duyarlılık, daha çok insan haklarının siyasal bağlamı içinde gösterilmektedir. Örneğin, bir siyasal akımın temsilcisinin ifade özgürlüğünün kısıtlanması ilgi konusu olurken, bir kentte kanalizasyon kaynağının açık bırakılmasının kentte yaşayanların can güvenliğine, yani yaşam hakkına saldırı olması konusunda aynı duyarlılık oluşmamaktadır. İşte kentli haklarının kabul görmeye başlaması bu tür ihlallere karşı da duyarlılığın artmaya başlaması olarak yorumlanabilir.

Yerel topluluk üyelerinin hakları ve ödevleri anlamında kentsel ya da yerel haklar, yalnız belgeler ve bildirgeler hazırlanmakla kalmayıp etkin ve verimli bir şekilde uygulanması gereken üçüncü kuşak dayanışma haklarındandır. Yurttaşları yerel yönetimin demokratik süreçlerine katmanın ve yerel hizmetlerde etkinlik sağlamanın önemli bir aracı olarak kentsel haklar, insan hakkı niteliği öne çıkarılarak geliştirilmek ve yaşama geçirilmek zorundadır. Modern anlamda kentliliğin de bir gereği olan bütün bu haklar cinsiyet, yaş, etnik köken, inanç, ekonomik veya siyasal konum, bedensel ya da zihinsel engellilik ayırımı yapılmadan tüm yerel topluluk üyelerine aittir. Yurttaşlara, bireylere, kent sakinlerine en yakın yönetim birimi olarak yerel yönetimler de, kentsel haklar başta olmak üzere insan haklarının korunması ve geliştirilmesine, aynı zamanda bununla ilgili sistemlerin etkinliklerinin artırılması na önemli katkılar sağlayabilir.

Yerel topluluk üyelerinin hak ve ödevleri anlamında kentsel haklar tam bir insan hakkı niteliği taşımaktadır ve bu konuda, Avrupa Kentsel Şartı örneğinin ötesinde, temel insan hakları belgelerine benzer bir metnin geliştirilmesi ve uygulamaya konulması gereklidir. Böyle bir girişim, dünyadaki genel ve kapsamlı nitelikte devam eden sürekli değişim ve gelişme sürecine, ortaya çıkan olumsuzlukların ortadan kaldırılması bağlamında katkıda bulunacağı gibi, aynı zamanda demokratik bir davranış olacaktır. ■

*Bilginin olduğu yerde bilenler,
aklın olduğu yerde düşünenler vardır.*

Yusuf Has Hacıp

*Eğer ırmakta su kalmamışsa
bu kanalın değil, ırmağın suçudur.*

St. Jerome